

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OM

BRØDREMENIGHEDENS MISSION

BLANDT DEN FARVEDE BEFOLKNING
PAA DE DANSK-VESTINDISKE ØER OG
OM DEN OPGAVER, SOM NU FORELIGGER

AF

LUDVIG SCHRØDER

— SÆRTRYK AF »HJEM OG SKOLE« —

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI

1903

I et lille Skrift, som er udgivet af »Kirkeligt Samfund af 1898«, har jeg søgt at paavise, hvor stor Indflydelse Brødremenigheden har haft paa det danske Kirkeliv i det 18. og 19. Aarhundrede. Emnet er ingenlunde udtømt i dette Skrift. Det var min Opgave at vise, at det langt mere var Herrnhutismen end den Halle^{ske} Pietisme, der havde paavirket de Præster og Lægfolk, som samledes til opbyggelige Møder udenfor Kirkehusene i den Tid, da Rationalismen bredte sig mere og mere blandt de beskikkede Præster. Af trykte og utrykte Skrifter, der stod til min Raadighed, oplyste jeg, hvordan Brødremenigheden havde Venner i Sønderjylland, i Nørrejylland og paa Fyn. Som Exempel paa en københavnsk Slægt, der stod i nøje Forbindelse med Brødremenigheden, var det naturligt at fremhæve den hammerichske. Det var ikke faa bekendte Mænd, jeg fik Lejlighed til at nævne, som stammede ned fra Venner af Brødremenigheden. Biskop *Balslev* i Ribe og de mange Præster af den balslevske Slægt, den slesvigske Biskop *Boesen* og de mange Præster af samme Navn, Biskop *P. Chr. Kierkegaard* i Aalborg og Dr. *Søren Kierkegaard*, Professor *Fr. Hammerich*, Grundtvigs Efterfølger ved Vartov Menighed, *C. J. Brandt*, — de bekendte Præster

J. F. Leth i Svanninge og *L. B. Leth* i Horne, — alle disse nedstammede fra herrnhuttisk paavirkede Mennesker. Det samme er Tilfældet med Familien *Lüttichau* og — hvad jeg ikke har berørt i min Bog — med vor store Købmand *C. F. Tietgen*; hans Moder var af sine Forældre sendt til Kristiansfeld for at blive opdragen der. *Peter Larsen* (Skræppenborg), hvis Hundredaars-Fødselsdag nylig blev fejret ved Afsløringen af en Mindesten med hans Brystbillede i Dons, har i de første Aar efter sin Opvækkelse hørt til Brødre-menighedens Venner, og han bevarede bestandig et venligt Forhold til dem.

Der er meget andet, der kunde oplyses om Brødre-menighedens Betydning for dansk Kirkeliv, end hvad jeg tog med i den nævnte Bog. Iforvejen var der meddelt adskiligt i »Kirkehistoriske Samlinger«, som jeg ikke har benyttet, og der er senere kommet mere frem, hvormed min Fortælling kunde udfyldes, og som maaske de, der ved mit Skrift maatte faa Øje for Emnets Betydning, vil finde sig opfordrede til at læse.

Men der er en Hovedside af Brødre-menighedens Forhold til dansk Kirkeliv, som jeg ikke har berørt i min Bog, men som jeg dog gerne endnu vilde fremhæve, det er, *hvad den har udrettet for Negrene i Dansk Vestindien*.

Det dansk-vestindiske Kompagni blev stiftet 1671. Det havde da erhvervet St. Thomas og St. Jan, og det fik af Kristian 5. Eneret til Handelen paa Guinea, hvorfra det vilde forsyne sig med Slaver til de Sukkerplantager, det vilde anlægge. 1733 købte det desuden Øen St. Croix, der havde været fransk Ejendom. De tre Øer tilsammen udgør næppe 6 □ Mile; det vil sige: Øen Mors i Limfjorden er større end de tre Øer tilsammen. De er tæt befolkede; Indbyggerantallet var 1. Februar 1901: 30,527. Der har været de Tider, da der var endnu flere Beboere paa de tre Øer.¹⁾

¹⁾ $\frac{1}{10}$ 1841 var, der 40,953, — $\frac{1}{10}$ 1860: 38,231, — $\frac{1}{10}$ 1880: 33,763, — $\frac{1}{10}$ 1890: 32,786. Til Sammenligning kan bemærkes, at Bornholm der

Den oprindelige Befolkning paa Øerne var Karaiber; men de er forsvundne. Det store Flertal er Negre eller dog farvede. De hvide eller »de blanke«, som de i Reglen er bleven kaldte, skal hele Tiden næppe have udgjort 2 % af Befolkningen, altsaa langt fra 1000.

Der kunde have været god Grund for den hvide Befolknings Præster — paa St. Thomas var der 1732 to Præster, en luthersk og en reformert, til at betjene 300 Evropæere — der kunde, synes det, have været Grund for dem til at missionere iblandt Negrene; men man hører ikke til, at de gjorde det. Det kunde have været at vente, at de dansk-norske Konger havde gjort noget for Negrenes Omvendelse. Kong Frederik 4. havde 1706 sendt Bartholomæus Ziegenbalg til Trankebar i Ostinden, og han havde oprettet et Missionskollegium i København 1714; men det gjorde intet for Negrene. Kong Kristian 6. var en udpræget kristelig Mand. Af ham kunde det endnu mere ventes, at han havde betænkt, hvad der kunde gøres for Neger-slavernes aandelige Liv, som dog i nogen Maade kunde mildne deres udvortes Elendighed. Der blev imidlertid intet gjort fra Regeringens Side.

Men her traadte Brødremenigheden til og løste en Opgave, som vore folkekirkelige Myndigheder lod ligge. Dette er dens uvisnelige Ære, og det skal mindes med Tak i denne Tid, da Opmærksomheden er bleven vendt til de dansk-vestindiske Øer, mere end det har været Tilfældet i mange Aar.

Ved en af de Mænd, der er bedst hjemme i Missionshistorien — Sognepræst *V. Sørensen* i Husby paa Fyn — har jeg for længere Tid siden faaet et tysk Værk i Hænderne, som gav mig gode Oplysninger om Brødremenighedens Virksomhed i Vestindien.¹⁾ Jeg havde ogsaa været

er over 10' □ Mile, $\frac{1}{2}$ 1880 havde 35,364, — $\frac{1}{2}$ 1890: 38,761 og $\frac{1}{2}$ 1901: 40,889 Indbyggere.

¹⁾ Ad. Schulze: »Abriss einer Gesch. der Brüdermiss.«, Herrnhut 1901.

saa heldig at faa et Aktstykke i Hænderne af E. Pontopidan, som skal blive gengivet i det følgende. Men disse og andre Bidrag til Oplysning om den foreliggende Sag er dog for lidt at regne i Sammenligning med et Skrift, der nys er udgivet af en af de tre danske Præster, der nu virker i Vestindien, *H. C. J. Lawaetz* i Kristianssted paa St. Croix: »Brødremenighedens Mission i Dansk Vestindien 1769—1848«.

Dette er de Hovedkilder til de historiske Oplysninger, der i det følgende skal meddeles, og hvortil jeg da gerne vilde knytte nogle Bemærkninger om, hvad der muligvis kunde gøres for at arbejde videre paa den Grund, som er lagt,

Grev *Zinzendorf* havde som 15-aarig Skoledreng gjort Bekendtskab med *Ziegenbalg* under et Besøg, denne gjorde i Halle 1715, og dette havde bragt ham til at danne en Missionsforening med sin Ven *Fr. v. Watteville*. Da de mähriske Brødre var bleven bosatte paa hans Gods og den 13. Avgust 1727 havde dannet »den fornyede Brødrekirke«, blev der allerede paa den første Menighedsdag i Februar 1728 fremsat Planer om Mission i fjærne Lande som Tyrkiet, Grønland, Lapland og Mornland. *Zinzendorf* bifaldt disse Planer, og da 26 unge Brødre flyttede sammen i et Hus for at forberede sig til Missionsgerningen,¹⁾ paatog han sig at undervise dem i Kirkehistorie.

1731 kom Greven til København for at overvære Kroningen af Kristian 6., med hvem han et Par Aar iforvejen havde sluttet Venskab, da de traf hinanden i Jena. *Zinzendorf* gjorde ogsaa Bekendtskab med Overkammerherre *Karl v. Plessen* og traf hos ham en Neger, der var i hans Tjeneste,²⁾ og som hed Anton. Denne fortalte Greven om

¹⁾ Dette er det første »Brødrehus«. Der er kommen mange andre frem i Herrnhuterkolonierne. — ²⁾ som »Kammemor«.

Negerslavernes Tilstand og om den Længsel efter Evangeliet, som fandtes hos dem og særligt hos hans egne Sødskende. Da Zinzendorf kom tilbage til Herrnhut, fortalte han om det Kald, der havde lydt gennem Antons Mund. Han havde ogsaa truffen Grønlændere i København, der havde staaet under Hans Egedes Paavirkning. Han forelagde da Menigheden det Spørgsmaal, om man skulde sende Missionsnærer til Vestinden og til Grønland.

Der meldte sig straks to unge Brødre, der var villige til at gaa til Vestindien, medens to andre vilde gaa til Grønland. *Leohard Dober* og Tobias Leopold tilbød endog at lade sig sælge som Slaver for at kunne dele Negrenes Kaar og bringe dem Evangeliet. Menigheden forhastede sig imidlertid ikke med at tage sin Beslutning. Efter at en Prøvetid var forløben, blev der foretaget en Lodkastning; efter den skulde af de to kun den førstnævnte gaa til St. Thomas. *David Nitchmann* skulde foreløbig drage med ham.

Det var den 21. Avgust 1732, at de to Mænd drog ud »saa godt som uden anden Udrustning end Menighedens Velsignelse og en urokkelig Tros Overbevisning;« den Dag er *Brødremissionens Fødselsdag*¹⁾, og den danner Begyndelsen til Missionen blandt Vestindiens Millioner af Negerslaver. Det var vistnok saa, at enkelte »Husslaver«, der var nøje knyttede til de hvide Familier, i Forvejen var døbte. Men det betragtedes i det hele som noget latterligt at tænke sig Negerslaverne vundne for Kristentroen. Brødremenigheden trodsede Latter og Fordomme, da den tog Negermissionen op.

Paa St. Thomas søgte de to Udsendinger Antons Sødskende, Abraham og Anna. *Nitchmann*, der var Tømrer, fik Arbejde først hos én Planter saa hos en anden. *Dober*, der var Pottemager, kunde ikke tjene Føden ved dette

¹⁾ 19. Januar 1733 udsendes 3 Brødre til Grønland for at støtte Hans Egede.

Haandværk. Han maatte nære sig ved at fiske, eller hvad der ellers kunde falde for, til han blev Hushovmester hos Guvernøren. Nitchmann blev kun et Par Maaneder paa St. Thomas, som det var bestemt, inden han rejste ud, og Dober blev hjemkaldt 1734.

Der var imidlertid efter en svær Rejse kommet en Del Brødre og Søstre til St. Croix. Overkammerherre *v. Plessen* har ment ved deres Hjælp at kunne faa en indbringende Plantagedrift i Gang paa den af Kompagniet nys erhvervede, men lidet opdyrkede Ø, og i Herrnhut har man anset det for heldigt, om man kunde faa et Tilflugtssted i Vestindien, dersom det skulde blive nødvendigt at bryde op fra Sachsen. Det lykkedes imidlertid ikke at danne en Koloni paa Øen. Det usunde Klima voldte de fleste af de ankomne Døden. Syv af dem vendte tilbage til Herrnhut; *Matthæus Freundlich* gik til St. Thomas.

Her havde *Friedrich Martin* begyndt en virkelig ordnet Mission, efterat han 1735 var kommen for at tage Dobers Gerning op. Det lykkedes ham paa nogle Maaneder at samle et halvt Hundrede Negre, som han forberedte til Daaben. Da *Spangenberg* i September kom over for at visitere, døbte han tre af dem og benyttede derved det *kreolske Sprog*; det var en Blanding af Hollandsk, Fransk, Dansk og Brokker af forskellige afrikanske Mundarter. Ved at bruge det ved Daaben gjorde Spangenberg det til Negerenes Kirkesprog. *Nitchmann*, der efter sin Hjemkomst var bleven ordineret til Missionsbiskop, bemyndigede i et Brev Martin til at forvalte Sakramenterne.

Arbejdet gik stadig fremad. Martin havde snart 400 Daabskandidater. Der blev indkøbt en Plantage til Missionsstation, og den fik Navnet »Ny Herrnhut«. Den ovennævnte *Freundlich* ægtede efter Martins Raad en Mulatinde, *Rebekka*.

Men nu blev de hvide ængstelige for, at Brødrene forberedte en Omvæltning i de bestaaende Samfundsforhold.

Den reformerte Præst førte an imellem deres Modstandere. Han paastod, at Martins Bemyndigelse til at forrette Sakramenterne var ugyldig, da den ikke havde Kongens Stadfæstelse, og at Freundlichs Ægteskab var ulovligt. Baade Martin, Freundlich og Rebekka blev fængslede i Oktober 1738. Freundlich blev — efter den strænge Lov imod en hvid Mands Ægteskab med en farvet — dømt til at være Slave paa Bremerholm¹⁾ paa Livstid.

Da kom Zinzendorf ganske uventet til St. Thomas 29. Jan. 1739. Paa hans Forestilling løslod Guvernøren Fangerne, og Sagen mod dem faldt stiltiende bort, dermed da ogsaa den haarde Dom, der var fældet over Freundlich. At der var stor Forbitrelse mellem de hvide, fik Greven i øvrigt selv at føle. Da han havde været paa St. Thomas en tre Ugers Tid, blev han og en Flok Negre, der fulgte med ham, en Aften overfaldne af en Hob hvide Mænd, som derefter ødelagde alt Bohavet paa Missionsstationen. Et andet Tegn paa Fjendskab erfor han, da det Rygte blev udbredt, at det ikke var Grev Zinzendorf selv, der var kommen til St. Thomas, men en Bedrager, der gav sig ud for at være den højbaarne Adelsmand.

Men mødte han Forfølgelse fra de hvide, saa havde han til Gengæld stor Glæde af de sorte. Da han engang var sammen med 670 andægtige Negre ved en Gudstjeneste, udbrod han: »St. Thomas er et større Under end Herrnhut«. Tilslutningen til Brødrene var aabenbart vokset under Trængselen.

Det lykkedes Zinzendorf at skaffe kongelig Anerkendelse til Martins Ordination og kongelig Beskyttelse for Missionen.

Der kom snart ny Mænd ind i Missionsgerningen. *Israel* var født i Schweits; han var næsten lam paa en Del af sit Legeme; men der var en vindende Hjærtelighed i hans Tale. Han virkede til sin Død 1743 paa St. Thomas og havde til Hjælper og Efterfølger *Georg Weber*, der nu var

¹⁾ Gammelholm ved København, hvor Krigsskibene udrustedes.

ene tilbage af dem, der var landede paa St. Croix 1734. — *Fr. Martin* havde imidlertid forlagt sin Hovedvirksomhed til St. Croix, hvor han døbte de første Negre 1744. Han førte et i høj Grad selvforægtende Liv. Paa en Rejse, han 1746—48 gjorde til Evropa for sit Helbreds Skyld, blev han paa Synoden i Herrnhag 1747 indviet til Biskop for de karaibiske Øer. Han udstrakte ogsaa sin Virksomhed til St. Jan, men døde allerede 1750. Efter sit Ønske fik han sin Grav imellem sine sorte Venner paa Plantagen *la Grande Princesse*, og den holdes endnu i Ære.

Den næste betydelige Missionær imellem Brødrene og ventelig den betydeligste iblandt alle de Missionærer, der er udgaaet fra deres Menighed, var *Martin Mack*. Han er født i Leyningen i Würtemberg 1715. Da han 18 Aar gammel var bleven vakt ved en Prædiken af Præsten Weiblinger, varede det ikke længe, inden denne Mands Fortælling om Brødremenigheden bragte Mack til at gaa til Herrnhut. Her fandt han straks det, der »gjorde hans stakels syndige Sjæl glad og fornøjet«; men det varede dog fem Aar, til 1739, inden han blev optagen i Menigheden. Hans Prøvetid forløb for en Del i Georgien i Amerika. 1740 arbejdede han som Tømrer for Whitefield¹⁾ i Pennsylvanien og havde »en frydefuld Underholdning« sammen med ham. 1741 hjalp han David Nitchmann med at afstikke Grunden og fælde det første Træ til Brødrenes nordamerikanske Ny-Herrnhut, som »den salige Discipel« Zinzendorf gav Navnet *Bethlehem*, da han indviede det Julenat 1741. For at Mack kunde gøre Tjeneste i Indianermissionen, blev han i November 1742 ordineret af Zinzendorf, D. Nitchmann og Fr. Martin. Da han i 20 Aar havde virket paa denne Maade, blev han 1762 kaldet til Forstander for Missionen i Dansk Vestindien.

Tømreren *Martin Macks* bedste Medhjælper var Mænd,

¹⁾ Wesley's berømte Medhjælper i det store gudelige Vækkelsesarbejde iblandt Englænderne (Metodismen.)

der havde lært og drev samme Haandværk. Det var Regelen, at de skulde sysle dermed om Formiddagen og om Eftermiddagen, medens de om Middagen og om Aftenen, naar Negrene var fri for Arbejdet, skulde opsøge dem paa Plantagerne og samtale med dem. Hvad de tjente ved deres legemlige Arbejde, var Missionens Ejendom. Blandt disse Mænd, der baade var Missionærer og Tømrere, skal nævnes *Melchior Schmidt*, *Matthæus Kremser* og *Johan Bøhner*. Macks personlige Virksomhed var navnlig knyttet til Stationen *Friedensthal* ved Kristianssted paa St. Croix. Melchior Schmidt blev især kendt fra den Tid, han virkede paa Stationen *Friedensberg* i den vestlige Del af St. Croix; han passede sig selv og blandede sig aldrig ind i andres Sager. Matthæus Kremseres Gerning var knyttet til *Ny-Herrnhut* paa St. Thomas. Han har fremstillet Ejendommeligheden ved Brødremenighedens Mission, da han skrev om Negrene: »Man kender enhver efter hans Hjærte og taler efter Omstændighederne skarpt eller hjærteligt til ham; det er Hovedsagen; den Missionær derimod, der er tilbageholdende og undselig overfor dem, taber de Tilliden til . . . ; de maa føle, at vi virkelig har dem kær, saa er de ogsaa aabne og ligefremme mod os.« Efter Kremseres Død overtog Johannes Bøhner Ny-Herrnhut. De andre skrev stadig om ham: »Gamle Bøhner er munter og hjælper med, saa godt han kan, og i sin Fritid oversætter han«. Det var hans Maal at faa Bibelen oversat paa det kreolske Sprog, og han har i al Fald med sit nøje Kendskab til Negrenes Talebrug leveret et godt Forarbejde til en kreolsk Bibel.

1769 tog Brødre-Unitetens Ældste-Konferens den Beslutning, at Mack skulde ordineres til Biskop over Vestindien, og dette fandt Sted næste Aar i Betlehem i Pennsylvanien. Det var imidlertid ikke med et let Sind, han tiltraadte Rejsen dertil, da der svævede Uvejrsskyer over Brødrenes Virksomhed i Dansk-Vestindien.

Siden Frederik 5. 1754 havde købt Øerne af Handels-

kompagniet, kom Ønsket stærkere og stærkere frem om, at de danske Præster skulde afløse Brødremenighedens Udsendinge som Missionærer. Bornholmeren *Niels Schow*, der var kommen til St. Croix, var baade Sognepræst og »Missionsinspektør«. Han har vistnok ikke kunnet virke stort, da han ikke havde erhvervet sig Kendskab til det kreolske Sprog. Men derfor kunde han godt se med Misnøje paa Mack og de andre, som virkelig udrettede noget. »Vor Ven er han ikke«, skrev Mack om ham 14. Marts 1770, »hvor vidt han kan drive det hjemme mod os, vil Fremtiden vise.«

Paa St. Thomas havde *Jørgen Borch* været uordineret Kateket fra Juleaften 1756, med det Hverv at gaa omkring paa Plantagerne og undervise Negerslaverne, inden han 1759 blev Sognepræst. *Salling*, der var Missionskateket paa St. Thomas fra 1766—71, blev bagefter Sagfører.

Niels Schows Efterfølger paa St. Croix, *Svend Egeroed*, kom til Vestinden i December 1769 sammen med *Kristian Bolle Rørdam*, der skulde være Præst paa St. Thomas. Disse to havde faaet Paalæg af Biskop *Harboe* om at indkomme med Forslag om, paa hvad Maade hele Missionen kunde blive overtaget af dem. Dette meddelte de til *Peter Clausen*, der var Generalguvernør i Vestindien fra 1766 til 84, og han, som var venligsindet imod Brødrene, sagde det igen til Mack.

Paa Biskoppens Vegne ordinerede Egeroed i Juni 1771 den danske Kateket *Kristoffer Kingo*, og denne gik derefter og talte om, at han snart skulde være den første danske Missionær i Vestindien og faa Ledelsen af det hele, ogsaa af Brødrenes Mission.

En dansk Planter, *Rasmus*, kom hyppigt i Brødrenes Forsamlinger, og dette bragte Rørdam til at nægte at døbe hans Barn.

Det mest betænkelige var dog, at medens Præsterne af andre Kirkesamfund, der virkede paa Øerne, havde faaet

deres Bevillinger til at udføre kirkelige Handlinger kongelig stadfæstede efter Regeringsskiftet 1766, saa var der ikke kommen nogen Bevilling af denne Slags til Brødrene.

Modstanden imod Herrnhuterne kan være udgaaet fra den hvide Befolkning, som der ikke var nogen Grund til at rose. Rigtignok var det, da St. Croix blev købt, bleven indskærpet, at ingen »selv til de gemene Charger« maatte udsendes, der var berygtet for »Liderlighed og Skarnvornhed«. Men der var dog »mange daarlige Subjekter«, som var sendt derover »som til et Tugthus, til stor Skade for Moderlandet og til stor Skade for Negrene ved det daarlige Eksempel.« »De blanke«, skrev Mack 13. Maj 1771, »er nogle aparte Folk; man maa ikke stole for meget paa deres Komplimenter og Venlighed; skulde de mærke noget til, at Biskoppen i København tænker paa at drage hele Missionen ind under sig, kunde det se galt nok ud«.

Der var en Planter, der viste et ligefrem fjendtligt Sindelag ved at indforskrive Haandværkere fra Amerika i den Hensigt at undergrave Brødrenes økonomiske Velfærd.

I Juni 1772 fik nogle Plantere Politimesteren til at nedlægge Forbud imod Gudstjenester eller andre Forsamlinger om Aftenen paa Friedensberg.

Mere end Planterne havde dog de styrende *Embedsmænd* at sige, og det var ikke blot Generalguvernør Clausen, som var deres Ven, men ogsaa Guvernøren paa St. Thomas, *Jens Kragh*, og Oberstløjtnant *Roepsdorff*, der bestyrede Clausens Embede, medens han en Tid var fraværende i Danmark. Roepsdorff ophævede det ovenomtalte Forbud mod Aftenforsamlinger og skrev til Politimesteren, der havde udstedt det: »Ved De da ikke, at Negrene ikke har Tid om Dagen til at gaa i Kirke, men er nødte til at gaa om Aftenen. Hvor tør De da foretage en saa stor Forandring? Det skal absolut ikke være saadan, og det skal aldrig forbydes de mæhriske Brødre at holde deres Forsamlinger, naar og hvorledes de finde for godt«.

Det har da snarest været hos *det danske Præsteskab*, Uviljen imod Brødrene maatte søges. Mack lagde Mærke til, skrev han 14. Marts 1770, at der kom ualmindelig mange hvide til hans Gudstjenester i Friedensthal, og især Folk, der sad i Raadet, »Guvernøren, den danske Præst og de danske Kateketer, ganske som om der var nogle til at passe paa os og finde en Lejlighed imod os.«

For at forstaa dette er der vist Grund til at dvæle ved en Bevægelse, der havde fundet Sted i Brødremenigheden i Aarene fra 1740 til 1750, som Lawaetz og før ham tyske Forfattere kalder »*Sigtningstiden*« med Hentydning til, hvad Lukas har fortalt, at Herren sagde den sidste Aften, han var sammen med sine Disciple: »Simon, Simon! Satan har krævet jer for at *sigte* jer som Hvede; men jeg har bedt for dig, at din Tro ikke maa svigte; og naar du engang har omvendt dig, saa styrk dine Brødre.«

Sigtningstiden begyndte under Zinzendorfs Ophold i Amerika 1741—42. »Blandt Sekterne i Pennsylvanien, hos Indianerne paa Prærierne, undertiden forfulgt som en frafalden, altid set op til og beundret af en lille Skare af trofaste Ledsagere af begge Køn, løsrevet fra Hjemlivets stille Tugt, kredsende med sin geniale, men urolige Tanke stadig om samme Genstand, overvældedes han ligesom af sin egen Ideverdens Magt og mistede Sindets Ligevægt«. Hans Digte fik »den sødligt sentimentale sanselige Duft, der i syv Aar som en giftig Taage skulde lægge sig stedse tættere over Menigheden.« Da han kom hjem fra sin Rejse, havde han meget at fortælle, ikke blot om, hvordan han »i Ørkenen lurede paa de vilde, som de lurede paa de vilde Dyr,« men især om, »hvad hans Sjæl havde samtalen med Lammet.« »Med sin glimrende Fremstillings-evne og sin ildfulde Fantasi og sin ejendommelige Personlighed betog han da Brødrene som aldrig før; ganske vist var der nogle besindige, der trak sig tilbage; men til Genæld sluttede en Kres af Ildtilbedere og Eftersnakkere

sig om ham i god Tro, og af disses Bifald dreves han til stadig mere outrede Ytringer.« Efter at have givet denne Fremstilling af Oprindelsen til »Sigtningstiden«, tager Lawaetz Spørgsmaalet op, om hvad der kom ud i videre Kredse. »Sigtningstiden var en Forvildelse, ikke fra Frelsens Kendsgjerninger i og for sig, men fra en sund Tilegnelse af dem, ud i sentimentalt Fantasteri. Den stærke ensidige Vægt, der i Forvejen var lagt paa *Frelserens Lidelser*, blev til en Art vellystig Beskuen og Udmalen; hans blodige Sved, hans Naglegab og særlig hans Saar i Siden, blev gjort til Tilbedelsens højeste Genstand og udpensledes paa den vederstyggeligste Maade, snart sødladent sanseligt, snart rent puerilt som en Leg med Ord. Og hvad der præsteredes af gyselige Smagløsheder ogsaa paa andre Omraader, f. Ex. ved at presse det af Apostlen i Ef. 5. brugte Billede af Forholdet mellem Herren og Menigheden, grænser til det utrolige.«¹⁾

Man maa vide lidt om denne »Sigtningstid«, og hvordan den gav sig Udtryk i Zinzendorfs Digtning for at forstaa Grundtvigs dybe Uvilje imod ham. De Udskejelser, som dengang fandt Sted i de herrnhutiske Føreres Sang og Tale, men som for øvrigt lidet eller intet har paavirket deres Levned, har vel haft deres Del i de Forholdsregler, som i Tiden fra 1740 til 60 blev truffet overfor Brødre­menigheden i Danmark.²⁾ Derfra stammer ventelig ogsaa Mistænkeligheden overfor Missionen i Vestindien. Blandt andet har man frygtet for, at Brødrene skulde føre Ordet for Antinomismen, og det vilde jo volde store Vanskeligheder, naar Slaverne blev opæggede til at bryde Loven.

Der er fra 1760 et mærkeligt Stykke af den højt ansete *E. Pontoppidan* i Fortalen til en Bog, som en tidligere

¹⁾ Lawaetz, S. 190 f. — ²⁾ Forbudet imod Rejser til *Herrnhag*, hvor Bølgegangen da gik højest, imod at have herrnhutiske Lærere, m. m. Smlgn. min.: »Om Brødre­menighedens Betydning for Kirkelivet i Danmark.» S. 22 f.

Embedsmand i de danske Faktorier paa Guineakysten udgav om det Land, hvorfra Udførselen af Neger-slaver foregik*). Pontoppidan forsvarer Slavehandelen ved Henvi-sning til, at Neger-slaverne paa St. Croix idetmindste fremfor i deres Fædreland »nærmer sig Lyset«, og saa skriver han videre: »Hertil kommer dette, at *de saakaldte mæhriske Brødre*, hvis Ord og Adfærd i Evropa jeg ikke aldeles kan approbere, dog vistnok i Amerika, og i Særdeleshed paa St. Croix, fortjener at takkes og roses af mange, som have været øjensynlige Vidner til deres Arbejde i Evangeliet«. *Pontoppidan havde frygtet, at de skulde have afskaffet Loven* formedelst Naaden. Men »ved Samtale med nogle af vore fra Vestindien hjemkomne brave kristelige og ikke just herrnhutisksindede Proprietairs, til min Forundring er (jeg) bleven forvisset, at i hvis Herrnhuterne andensteds ere eller ikke ere, da skaffe de paa St. Croix langt større og kendeligere Frugt end den, man andensteds ser af Menighedernes ordentlige Lærere; ti endogsaa blandt de allervildeste og groveste Neger-slaver, som i deres eget Land synes at have tabt Men-skeligheden, findes hel mange Exempler paa saadan oprigtig og bestandig Omvendelse til Kristus selv, det er, til hans Sinds og Exempels Efterfølgelse, at naar den Regel staar fast: Paa deres (nemlig Profeternes,) Frugter skulle I kende dem, da maa man vige Sandheden, give Gud Æren og tilstaa, at i mange ordentlige Menigheder findes ofte ikke saa mange salige Embedsfrugter som blandt Slaverne i bemeldte danske Kolonier. Til Bevis derfor tjener, at mangan Herre og Husband der paa Landet, som ved egen Levemaade noksom viser, at han og hans Hus ikke frygter Gud, og altsaa ikke elsker og ynder Herrnhuterne for Guds Skyld, han elsker dem dog af en anden Grund, nemlig sin egen timelige Fordel, ligesom Laban elskede i Jakob en lykkelig og gavnlig Medtjener. Den ene Herre

¹⁾ L. F. Bømer: Tilforladelig Efterretning om Kysten Guinea. 1760.

vil hellere end den anden have hine Brødre paa sin Plantage; ti de gøre hans Slaver til Kristne, og at det sker, kender man derpaa, at de fra den Tid af hverken lyve, stjæle, gøre Oprør eller andet ondt, men blive deres Husbond de allerdueligste og bedste Arbejdere. Et Vidnesbyrd, som jeg, i denne Anledning, glæder mig at kunne give Sandheden upartisk og med en saadan Frimodighed, at jeg til dens Bevis beraaber mig paa adskillige nu her boende brave Mænds samtydige Tilstaaelse, og hvem de samme ere, kan jeg sige dem, som tage Sagen i Tvivl, Gud alene Ære«.

Man kan ikke læse denne Erklæring fra Pontoppidan uden at skønne, at han føler, at han gaar imod Strømmen ved at afgive den, — at han selv har sin Plads imellem Herrnhuternes Modstandere hjemme i Evropa, — men at Kendsgerningerne har været saa stærke, at de har nødt ham til at give Sandheden Æren og gendrive den Beskyldning, at Zinzendorfs Venner i Vestindien skulde nedbryde Lydigheden mod Loven.

Det var nok værd at faa opredet, om et saadant Vidnesbyrd af E. Pontoppidan ikke har gjort Indtryk paa Brødremissionens Modstandere i København. Men at det ikke har gjort Ende paa Forsøgene paa at faa den hele Negermission underlagt de danske Præster i Vestindien, viser bedst, hvilken Frygt for, at det hele var Vildskab, der var kommet til at raade mellem de styrende i Folkekirken.

Alle Planer imod Brødremenighedens Mission faldt dog til Jorden. Under 23. December 1771 udstedtes der en kongelig Plakat, der foruden at tilbagekalde Forbudet imod at studere i Herrnhut og andre »suspekter« Steder udtrykkelig bestemte, at *Brødremenighedens Mission ikke skulde staa under anden Inspektion end deres egen Biskops Opsigt*. Denne Plakat, der stammer fra Struensees sidste Tid, naaede først til Vestindien i September 1772;

den stadfæstedes og udvidedes ved et Reskript af 27. Juni 1774. Den guldbergske Regering gik ikke med Hensyn til denne Sag imod den struenseeske.

De gamle Missionsstationer var Friedensthal og Friedensberg paa St. Croix, Ny Herrnhut paa St. Thomas, *Bethanien* paa St. Jan. Dertil kom 1771 *Niesky* paa St. Thomas. Paa Friedensberg blev der 1774 bygget en ny, stor og smuk Kirke. Melchior Schmidt fik den bygget uden synderlig Udgift for Missionen. Han havde fortrinlige Gaver til at finde gode indfødte Hjælpere, og Menigheden i Friedensberg voksede i hans Tid fra 300 til 1600 Medlemmer. — Ogsaa i Friedensthal, hvor en ny Kirke blev indviet 1773, fordi den gamle var ødelagt i en Orkan, var der stor Fremgang. 1770 bestod Menigheden af 1500 voksne, hvoraf 311 gik til Alters; 1778 talte Menigheden 3000 voksne, hvoraf 600 Kommunikanter.

Mack lagde ikke megen Vægt paa slige Tal. Men igennem alle hans Breve og Beretninger fra denne Tid gaar der en Undren over den kæmpemæssige Vækkelse, »salige Beviser paa Guds Naade, et stort Naadesgennembrud hos Negrene«. Det fremhæves som de Egenskaber, der gjorde Mack til en stor Negermissionær, at han forenede *Humor* med *Hjærtelighed*, stor Bestemthed med virkelig Overlegenhed.

Den engelsk-amerikanske Krig kom til at fremme Blomstringen af Negermissionen. Den medførte Dyrtid paa de dansk-vestindiske Øer, hvor man udelukkende drev paa Dyrkningen af Sukkerrør, medens man maatte forsyne sig med Mel andensteds fra. Under saadanne Forhold var Negrene stærkt fristede til Tyveri. Men de af Brødrene kristnede Negre følte, at det nu gjaldt om at vise Verden, hvad deres Tro betød, og i alle Ting opføre sig som Guds Børn. Følgen var, at de hvide paa ny gjorde den Erfaring, de efter Pontoppidans Vidnesbyrd ogsaa havde gjort 20 Aar tidligere, at Brødrenes Negre var af en bedre Art

end de andre. Mange, der før havde forbudt deres Slaver at gaa til Brødrenes Forsamlinger, tilskyndede dem nu dertil, og naar det truede med Opstand, vilde Planterne gerne have Missionsnegre i Huset. Misstemningen mod Missionen gav Plads for Anerkendelse. En Plantageejer sagde til Mack: »Hr. Martin, det er ikke som før, alle Mennesker taler nu med Højagtelse om Dem og Deres Gerning, og om nogen siger noget imod Dem, skal vi andre nok stoppe Munden paa ham.«

I de sidste Aar af Macks Tid var der vistnok atter Skyer paa Himlen; men de var af en ganske anden Art. Ældste-konferencen havde paalagt ham en Visitats paa de engelske Øer (Antigua, Barbados og Jamaika); den trak paa Grund af Krigsforholdene ud fra 1. Januar 1779 til Juli 1781, og i denne Tid skulde Schmidt fra Friedensberg være Forstander for hele Missionen. Men da han helst holdt sig til sin egen Station, og der var kommen en Del yngre Brødre til St. Thomas, som ikke taalte at være uden Tilsyn, og som gamle Johannes Bønner ikke kunde magte, faldt nogle for den Fristelse, som »den vestindiske Rom« har været for mange Evropæere, og der var ogsaa Ufred imellem dem. *Mack* tog ved sin Tilbagekomst Ophold paa Ny-Herrnhut. I de første Forsamlinger, han holdt med Negrene, var han saa overvældet af Bevægelse, at han næppe kunde tale for Taarer; men han blev ikke træt af at lægge dem paa Sinde, at Guds Naade dog er stærkere end det menneskelige Hjertes Ondskab og Forvildelse, og at Herrens Haand ikke var for kort til at udbedre den Skade, der var sket.

Et Par af Missionærerne var døde, hvad der hyppigt er Følgen af at nyde stærke Drikke i Vestindien; et Par andre blev sendte hjem; en kom til at gøre en Rejse for sit Helbreds Skyld; en slap med en alvorlig Irettesættelse. Mack lagde ikke Fingrene imellem, og han blev paa St. Thomas, indtil Skaden saa ud til at være lægt.

Juledag 1782 kom »*Gamle Cornelius*« hen til ham med vaade Øjne og sagde: »Kære Baas!¹⁾ naar jeg forrige Aar saa Folket, maatte mit Hjærte flyde hen i Taarer; men nu, hvor anderledes er det ikke.« Saa græd Mack og Cornelius sammen og takkede Herren.

Denne Cornelius var døbt 1749 af Fr. Martin. Ved ihærdigt Arbejde lykkedes det ham efterhaanden at løskøbe sin Hustru, sine seks Børn og sig selv, saa at han som fri Mand kunde deltage i Murerarbejdet ved Opførelsen af Kirkerne i Friedensberg, Niesky og Emaus.²⁾ I en Menne-skealder ledede han selvstændigt Undervisningen af Daabslærlingerne paa forskellige Stationer og prædikede med en Dygtighed og Overbevisning, der ogsaa greb mange hvide. Til dem hørte *Thomas v. Malleville*, der var født paa St. Thomas 1742, døbt og opdraget i den reformerte Kirke, og som 1773 blev Kommandant paa sin Fødeø. Han stillede sig fra første Færd venligt til Brødrene. Men med Cornelius sluttede han et oprigtigt Venskab. Mack spøgede med, at Cornelius var hans Skriftefader. Ikke sjælden skrev Malleville til Herrnhut og skulde da altid have et Brev med fra Cornelius, skrevet med store, men ikke ubehjælpsomme Bogstaver. Mack sagde engang til ham, at Ældste-Konferencen vist gerne vilde se Cornelius' Ansigt, og Malleville lod ham da male med Kreolsalmebogen i Haanden, pegende paa et Nummer, der var hans Yndlingssalme. Malleville skal have været den bedste Kommandant, St. Thomas nogensinde havde haft. 1796 blev han Generalguvernør og flyttede da til St. Croix, hvor han døde 2 Aar efter uden at have skiftet Sind overfor Brødrene.

Macks Jordefærd paa Friedensthal Kirkegaard 10. Juni 1784 (Dagen efter hans Død) gjorde et stærkt Indtryk. Melchior Schmidt forrettede efter den afdødes Ønske Jordfæstelsen. Der var en umaadelig Deltagelse ved denne

¹⁾ den kreolske Betegnelse af »Herre«. — ²⁾ Denne Station blev anlagt paa *St. Jan* 1783.

Lejlighed; saa mange Negre, som kunde komme, var til Stede og en stor Del hvide, derimellem ogsaa Generalguvernøren og den danske Præst. Paa Midten af Kirkegaarden fik Mack sin Grav for sig ligesom Zinzendorf i Herrnhut. Det var vel Samtidens Anerkendelse af den Mand, som Lawaetz mener at turde betegne som »en af det attende Aarhundredes *allerbetydeligste Missionærer* baade til at vække, holde Liv i og organisere en Menighed«. M. Schmidt døde samme og Bøhner næste Aar, og med dem gik den gamle Tid i Graven.

Mack havde reddet sin Mission fra den Undergang, som truede den, vel nærmest som en Følge af »Sigtningstidens« Udskejelser. Han fik en Efterfølger, der ganske anderledes end han selv havde levet med i denne vanskelige Tid, men som derfor ogsaa var meget stærkt paavirket af det *Tilbageslag*, der var fulgt oven paa den som paa saa mange andre Forvildelser. *Ewald Schaukirch* blev født 1725 i Stettin, hvor hans Fader, en juridisk dannet Mand, var Raadsherre. 1740 var han kommen til Herrnhag, »Sigtningstidens« Brændpunkt. Og da Herrnhag blev opløst, sluttede han sig til den saakaldte »Pilegrimsmenighed« og fulgte Zinzendorf i 7 Aar paa hans Rejser. Da han efter en Virksomhed, først i England fra 1759, saa i New-York fra 1775, i 1784 kom til Vestindien, var han ængstelig for ethvert Ord, der afveg fra den Udtryksmaade, der var brugt i den hellige Skrift. Som »den dannede, beherskede Mand, hvis æstetiske Sans følte sig stødt over mangt og meget baade hos Brødrene og i Negermenigheden«, maatte han virke dæmpende ikke blot overfor alt vildt, men ogsaa overfor Varmen i sine Medarbejderes Prædiken. Følgen deraf blev, at navnlig Friedensthal, Macks Øjesten, gik meget stærkt tilbage. Efter fem Aars Forløb bestemte Schaukirch sig da til at opgive Virksomheden i Vestindien.

Den næste Leder af Missionen, *J. G. Miecke*, synes at være falden for den Fristelse hellere at ville tale til og

omgaas de hvide end Negrene, imellem hvilke han skulde have sin Virksomhed, og som han mente ikke forstod, hvad man sagde til dem. Han fik sin Afsked 1798. Samme Aar døde Generalguvenør v. Malleville og blev begravet ved Siden af Mack.

Bedre gik det, da der igen blev en Leder, som paa en Gang var Missionær og Haandværker, *Georg Jessen*, der 1786 var kommen til Vestindien og samme Aar var bleven gift med Enken efter Melchior Schmidt; hun døde 1812; han brød op fra Vestindien 1817 og døde i Herrnhut 1820. Under hans Styrelse naaede Missionen efter Lawaetz' Opfattelse sin mest harmoniske Udvikling og sit foreløbige Toppunkt. Til de 6 Missionsstationer, to paa hver af Øerne, som i det foregaaende er nævnt, kom den syvende, *Friedensfeld* paa St. Croix midt imellem Friedensthal og Friedensberg. Stationen Friedensthal naaede 1813 at have 5100 Medlemmer, hvoraf 1668 Kommunikanter (554 Mænd og 1114 Kvinder); der kunde stundum være 900 til Alters paa én Gang.

Cornelius døde 1801. Hans Grav er paa Missionærernes Kirkegaard paa Ny-Herrnhut. Ogsaa hans Moder, Benigna, hans Hustru, Barbare, og hans Datter Ann Margaret har fundet deres Hvilesteder dér; de har alle været Hjælperinder.

Den indfødte Hjælper *Nathanael* døde 1805. Han var en af de første, der blev døbt paa St. Croix, 1744, og han blev allerede Aaret efter Hjælper. Da der efter Martins Død et Aar igennem ingen Missionær var, fortsatte han Gerningen paa egen Haand.

Blandt de indfødte Hjælpere nævnes endnu med Pris *Carl Henrich*. Men der bemærkes, at de betydelige kristne Negre næsten altid var fødte i Afrika.

Den engelske Besætning af Øerne i 1801 og fra 26. December 1807 til 1. April 1815 medførte ikke saa mange Ulæmper, som der kunde frygtes. Men den har ført med

sig, at *det engelske Sprog* vandt frem paa det kreolskes Bekostning.

Derimod var der andre Farer, som dukkede op, efterhaanden som de gamle Arbejdere døde eller traadte tilbage. *Rationalismen* paavirkede ogsaa Brødremenigheden. Og det viste sig, at *den delte Virksomhed imellem Haandværket og Missionsgerningen* kunde medføre Fristelser. Skomageriet og Smedehaandværket traadte mere og mere i Forgrunden imellem Brødrenes Erhvervsvirksomheder, og det sidste var ved at blive til Industri. *Johan Gottlieb Lehmann* fik Smedien paa Friedensthal udviklet til et Maskinværksted, hvoraf der paaregnedes et aarligt Overskud af 20,000 Kroner. Til en Tid havde »Lehmann & Co.« endog udestaaende Fordringer til et Beløb af 100,000 Kr. Med det tiltagende Erhverv fulgte, at Brødrene maatte holde mange Slaver, 1825 ikke mindre end 171.

Det kom siden op, at Lehmann havde forbrudt sig i sædelig Retning, og han fik sin Afsked. Men hans Forhold kaster en stærk Skygge over den Tid, da *Erdmand Hohe* var Forstander for Brødrenes Mission i Vestindien (1817—26).

Bedre gik det i de følgende Tider, og Generalguvernør *Peter von Scholten* betroede endog Brødrene at lede de 8 *Skoler* paa St. Croix og de 4 *Skoler* paa hver af de andre Øer, ved hvilke Negerfrigørelsen skulde forberedes. En af dem blev anlagt i den Plantage, hvor den fortjente Missionær Fr. Martin havde faaet sin Grav. Det var her, Indvielsen af den ny Skolebygning foregik 16. Maj 1841. *Engelsk* blev nu efterhaanden indført ikke blot som Skolesprog, men ogsaa som Kirkesprog. Blandt de betydeligste Missionærer fra 30erne og 40erne skal nævnes *Hans Haastrop Wolter*, der var født i Faaborg paa Fyn 1808, og som efter at have været Missionær i Vestindien 1838—46 til sidst blev Forstander for Brødre-Societetet i København, hvor han døde 1882.

1848 var en Trængselstid. Men at der kom bedre Tider, viste sig, da to ny smukke Kirker opførtes i Friedensthal og Friedensfeld ved Menighedens frivillige Tilskud. 1849 fandt den sidste store Hedningedaab Sted.

For at vurdere Storheden af den Opgave, Brødremenigheden havde løst, maa man særlig tænke paa, at *de ægte-skabelige Forhold* frembød store Vanskeligheder, hvor Forbindelsen imellem et Par var knyttet uden lagttagelsen af nogen lovlig Form, — hvor Manden kunde blive solgt bort fra Hustruen eller omvendt,¹⁾ — hvor en hvid Mand levede med en farvet Kvinde, hvad der hyppigt var Tilfældet, uden at det kunde kaldes en løs Forbindelse, — og hvor Negre efter nedarvet Skik havde to eller tre Koner, som det sømmede sig en Høvding eller en fri Mand i Afrika. Der er god Grund, mener Lawaetz, »til en uskrømtet Beundring for den kristelige Visdom, det virkelige overlegne Blik«, hvormed Brødremissionærerne klarede sig igennem alle disse Vanskeligheder.

Hvad der har ganske særlig Betydning i det nærværende Øjeblik, er den Skildring, Pastor Lawaetz har givet af Negrene, som han har lært dem at kende, og det er jo særlig de af Brødremenigheden kristnede Negre.

Negrene i Vestindien er — efter hans Opfattelse — i Besiddelse af *en stor tilegnende Evne*; men de mangler i ualmindelig Grad skabende Kraft. De lærer let at bruge de Redskaber, man giver dem i Hænderne; men det falder dem ikke ind at tænke paa at forbedre dem. De lærer hurtigere end Evropæerne at spille paa et Instrument; men der er aldrig Tale om, at de komponerer en Melodi. De

¹⁾ Først i Generalguvernør Scholtens Tid lykkedes det at faa gennemført, at et viet Par ikke kunde skilles ved Salg, naar de boede paa samme Plantage.

lærer meget hurtigt at tale et fremmed Sprog; men de mangler Evne til at trænge ind i Sprogets Aand. Vilde man bruge det Udtryk om dem, at de havde Talent, saa maatte man frakende dem alt Geni.

Negrene danner en fuldkommen Modsætning til Kineserne. Naar disse holder stift paa deres eget, saa er hine kun altfor *tilbøjelige til at opgive sig selv*. Kineserne udmærker sig ved Kløgt; hos Negrene er derimod Følelsen den fremherskende Egenskab.

Negrene er et meget sanseligt Folk, men tillige *et Folk med udpræget religiøst Anlæg*, barnligt, ureflekterende, et Anlæg, der spaar om en rig Udfoldelse, naar Tidens Fylde engang oprinder for det. Lawaetz kan tænke sig, at »Lysestagen engang bliver flyttet fra Evropa til Afrika og Afrikas Planteskole, Vestindien; det vil blive et noget andetartet Lys, der vil udstraale der; men hvem siger, at det ikke vil blive renere og stærkere. Det vil mere blive Inderligheden, Følelsessiden, forklaret og lutret, mere Tanken om den lidende Messias, mere rettet did, hvor jordisk Tynge og Forkrænkelighed er veget, end vor Races fortrinsvise Forstands- og Viljesside og Skuen fremad mod Kristi Riges Sejersgang ogsaa her i Verden.«

»Naar man vil forsøge et Opgør mellem de to Racer, den hvide og den sorte,« skriver Lawaetz, »maa man ikke søge som endeligt Resultat den enes absolute Overlegenhed, den andens absolute Underlegenhed. Der kan ikke tvivles om, at i Retning af Tænkeevne og Energi er den hvide den sorte fuldstændig overlegen. Men der er vel andre Begavelser end de nævnte, der ganske vist altid vil medføre en ydre Overlegenhed. Der er forskelligartede Begavelser og forskelligartede Formaal, som ikke uden videre kunne maales op ad hinanden. Ligesom hverken Mand eller Kvinde for sig udgør det hele Menneske, men gensidig udfylde hinanden, saaledes kunde man vel tænke sig, at kun de forskellige Menneskeracer tilsammen udgør det hele

Gudsbillede i Mennesket. Det er . . . en smuk og træffende Tanke, at Negren som sit Bidrag skal give den menneskelige Naturs blødere Sider, den saa at sige feminine Part; thi det tør vel siges, at der i flere af den farvede Races Særtræk findes Analogi med dem, man tillægger Kvinden. Og som Kvinden er bleven en Vantrivning, naar hun har villet gøre sig til Mand og glemte at udvikle den Rigdom, der er i hende selv, saaledes er Negren bleven en Karrikatur, naar han har villet gøre sig til Evropæer. Men at udnytte og uddybe sine særegne Evner er Fremtidens Opgave for ham.« Sluttelig skal det anføres, at Lawaetz stærkt har fremhævet Vanskeligheden ved at danne en *Folkemenighed* af Mennesker uden Fædreland, uden Modersmaal, uden gamle Minder.

Hvilken Opgave gælder det nu om at løse paa de dansk-vestindiske Øer? Her skal ikke dvæles ved den økonomiske Del af Opgaven. Der er dannet tre Selskaber med det Maal for Øje at raade Bod paa, hvad der i denne Retning mangler. Det vil blive forsøgt ved et nystiftet *Dampskibsselskabs* Hjælp at udnytte den fortrinlige Havn ved *St. Thomas*, og derved vil Betingelsen ogsaa være til Stede for Afsætningen af de Produkter, som kan frembringes i Øernes frugtbare Jordbund under de overordentlig gunstige klimatiske Forhold. *Plantageselskabet* »*Dansk-Vestindien*« »har til Formaal at støtte Bestræbelserne for at op- og hjælpe Landbruget paa de dansk-vestindiske Øer, og at søge Jorden i størst mulig Omfang overført paa danske Hænder for derigennem at styrke Forbindelsen mellem Øerne og Moderlandet; til dette Øjemed vil Selskabet navnlig indrette Mønsterlandbrug paa dertil ved Køb eller Forpagtning erhvervede Ejendomme, ligesom det vil medvirke til *Jordens Udstykning i Smaalodder*, hvor Forholdene maatte egne sig dertil«. Dette

Plantageselskab er som Dampskibsselskabet et Aktieselskab. Selskabet »*de danske Atlanterhavsøer*«, som vil »fremme Udviklingen af de til Danmark knyttede fjernere Landsdele, navnlig i *økonomisk* Henseende,« er derimod et patriotisk Selskab af lignende Art som det danske Hedeselskab. Lykkes det, hvad disse Foreninger har sat sig til Maal, vil det utvivlsomt komme den farvede Befolkning til Gode; særlig vil Jordens Udstykning i Smaalodder kunne fremkalde en Stand af *selvejende Neger-Husmænd*. Men hvad kan der gøres, for at de kan faa Mod paa at vælge denne Stilling og blive lykkelige i den? Hvad mangler der i det Arbejde, som er gjort af Brødremenigheden, og kan denne Mangel udfyldes?

Der er i det foregaaende anført et Ord, som en af de dygtigste Missionærer har brugt om sit Forhold til Negrene: »*Man kender enhver efter hans Hjærte og taler efter Omstændighederne skarpt eller kærligt til ham; det er Hovedsagen; den Missionær derimod, der er tilbageholdende og undselig overfor dem, taber de Tilliden til.*« Denne Skildring af en Missionærs Gerning vilde kunne bruges til at oplyse *Forældres* Forhold til deres umyndige Børn og en *Børnelærers* Opgave i sin Skole; kun maatte Ordet »skarpt« helst ombyttes med et, der lyder mindre haardt, og som ikke udelukker det »kærlige«. Den vedkommende Missionær gjorde jo ogsaa gældende, at Negrene maatte føle, at han havde dem kær, saa han kunde vinde deres Fortrolighed. Jeg kunde da ønske: »skarpt eller kærligt« ombyttet med: »strængt eller mildt, men altid kærligt.« Et Barn maa føle Forældrenes Kærlighed ogsaa gennem det tugtende Ord, et Skolebarn paa samme Maade den Mands eller Kvindes, som underviser det, — og Lærerne og Lærerinderne maa kende deres Skolebørn, hvert af dem »efter hans Hjærte«; derfor er det, at Klasselærere og Klasselærerinder har mere at betyde i Børneskolen end Faglærere og Faglærerinder.

Anderledes er Forholdet imellem dem, der skal være *Lærere for voksne Mennesker*, og deres Lærlinger. Grundtvig har brugt det Udtryk om Lærerne paa en folkelig Højskole, at de skulde anstrenge sig hver Morgen og ydmyge sig hver Aften. Det skulde koste dem Møje og Besvær at finde, *hvad* de skulde sige til deres Lærlinger, og *hvorledes* de skulde sige det. Og der er sikkert mange Højskolelærere der med mig vil sande, at han havde Ret. Men hvem der af Erfaring kender denne Anstrengelse under Forberedelsen og den ydmyge Følelse af, at det dog kun i ringe Grad lykkedes, hvad man kæmpede for at naa, de vil vist ogsaa have erfaret noget af den »Undseelse«, som det hed sig, der *ikke* skulde være hos Missionæren. Man taler om »Kulissefeberen«, der end ikke forlader de store Skuespillere. Bjørnson har lidt af denne Sygdom, naar han skulde tale. Hvormange Ordførere i Kirken har ikke kendt den i deres Gerning? Hver Gang jeg læser Indledningerne til Grundtvigs Foredrag om græske og nordiske Myter, der er trykt under Navnet »Bragesnak«, saa føler jeg, at han har været »undselig« overfor sine Tilhørere, at han har haft mange Bekymringer for, hvordan det skulde lykkes for ham at faa frem i sit Foredrag, hvad der laa ham paa Hjærte at faa sagt. Heller ikke som Præst har Grundtvig staaet som den, der kendte enhver af sine Tilhørere efter hans Hjærte og talte »strængt eller mildt« efter Omstændighederne. Han har været ængstelig for at faa nogen længere med eller stærkere med, end han i Sandhed kunde følge. Det er vel derfor, han endnu i Oktober 1847 kunde skrive: »Hvad de saakaldte *Grundtvigianere* kan have gjort, vedkommer mig saa meget mindre, som de er mig aldeles ubekendte; til at stifte *Partier* har jeg nemlig aldrig duet; men jeg har heller aldrig prøvet derpaa, fordi Historien tidlig lærte mig, at det gaar med Partier som med Salaten hos Epiktet,¹⁾

¹⁾ en stoisk Filosof fra Kejser Neros Tid.

at hvem der ikke vil betale for den, maa finde sig i at undvære den, og vilde man derfor, som jeg, gøre sig den Umage at se nærmere til, da skulde man snart finde, at af de *saakaldte* Grundtvigianere vil den ene rose min Prædiken eller Kirkesang, men laste min Mytologiskhed, Historiskhed og Pæredanskhed, eller dog i det mindste min Blindhed for de gudelige Forsamlingers og Missions-selskabernes Ypperlighed, medens den anden vil gøre omvendt, saa at, om jeg ogsaa havde to halve Partier, blev der dog aldrig et helt af dem.« — Hos Grundtvig gjaldt for fuldt Alvor det gamle Ord:

Hver nyde, som han næmmer, da ingen sker Uskel.

Og *C. J. Brandt* havde fuldt ud Ret, da han fremhævede som den tredje af de Grundsætninger, hans Læremester havde hævdet, at det kun er i *Frihed*, Ordet ret kan virke. Det er, naar Mennesker er frit stillede over for Ordet, der føres til dem, saa de kan tage imod, hvad de har Brug for, og lade Resten staa ved sit Værd, i al Fald indtil videre, at de faar, hvad der kan fremme deres aandelige Vækst.

Tænker man sig en jesuitisk Skriftefader, der kan faa alle deres fulde Fortrolighed, der søger ham, da vil man ogsaa finde den Mand, der kender sine Skriftebørn »efter deres Hjærte« og kan styre dem ved snart at tale strengt og snart mildt. Men hvor en saadan Skriftefader har Magten over et Menneske, der vil der ikke blive meget tilbage af den personlige Friheds- og Ansvars-Følelse.

Man kan erkende den store historiske Betydning, som Brødremenigheden har haft til at aabne et idyllisk Hjemliv for mange Mennesker under de Vantroens barske Storme, der gik over Kristenheden i det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, og saa kan man dog godt se den Skrøbelighed, som fulgte med det hyggelige, men indsnævrede Liv, den beredte sine Medlemmer.

Den »Sigtningssperiode«, Menigheden maatte gennemgaa

1740—50, vilde maaske være undgaaet, dersom den ikke havde afskaaret sig fra at høre andre mægtige Røster, men i Troskyldighed saa godt som udelukkende lyttede efter Zinzendorf, ogsaa da han kom ind i en sygelig Sjæls-tilstand og tog de Syner for gode Varer, han i den Tid førte frem i sine Salmer. »Tilbageslaget« efter Overspændingen vilde da heller ikke have virket saa uheldigt, som det blandt andet blev kendt i Vestindien i Schaukirchs Tid. Heller ikke vilde man have betroet Mennesker den Gerning at være Missionærer, der ikke var i Stand til at gaa deres stødte Gang uden bestandig at have en Leder at holde sig til.¹⁾

Men selve Negermissionen synes at have lidt under det, som var Ejendommeligheden ved Brødrenes Menighed. Som de selv levede i en Slags klosterlig Tugt, inddelte i deres »Kor« hver med sin Leder, saaledes førte de alle de Negre, der vilde være kristne, ind i et Slags Klosterliv, hvor de fik aandelige Vejledere at betro sig til og at holde sig til, men hvor der kun var givet dem ringe Lejlighed til i Frihed at modtage aandelige Indtryk, der kunde hjælpe dem til en stærk personlig Udvikling.

Efter den Skildring af Negrenes Ejendommelighed, som er givet af den danske Præst Lawaetz, kendes det i høj Grad paa dem, at de *mangler Frihedsfølelse og Selvstændighed* saa vel som *Viljeskraft*, og det samme Indtryk har jeg faaet ved at høre om dem fra anden Side. Da de nu alle er kristnede, og paa vore vestindiske Øer for det meste af Herrnhuterne, saa kan der spørges, om det er paa Grund af deres medfødte Ejendommelighed eller paa Grund af den Maade, hvorpaa de har faaet Kristendommen, at denne Mangel er til Stede. Forudsat at den hører til deres medfødte Art, saa er den Forjættelse

¹⁾ Smlgn., hvad der foran er fortalt om de Misligheder, der kom frem paa St. Thomas, medens Mack visiterede paa de engelsk-vestindiske Øer.

ikke gaaet i Opfyldelse paa dem, at Guds Aand bringer Frigørelse, at Sandheden gør *dem* fri, som modtager den. De har da ikke faaet Kristendommens Velsignelse fuldtud.

Der er med god Grund fremhævet som en Hindring for Dannelsen af en *Folkemenighed* iblandt Vestindiens Negre, at de ikke har noget Fædreland, ikke noget Modersmaal, ikke nogen folkelige Minder, som kan knytte dem sammen og danne den Naturgrund, hvori Guddomsfrøet kunde optages, spire frem og udvikle sig paa en ejendommelig Maade.

Men hvordan har det sig med *Beboerne af de forenede Stater i Nordamerika*? Der er vistnok dem derovre, som søger at bevare den levende Forbindelse med de Folk og Folkemenigheder i Evropa, som de tilhørte, før de blev Amerikanere; ved dem skal der ikke røres i denne Sammenhæng. Grundstammen — den toneangivende Del af Beboerne i de forenede Stater — har løsrevet sig fra det gamle Evropa for at være *et nyt Folk med en ny Historie*. Deres Modermaal er Engelsk, om end med et særegent Tonefald. Men de regner Amerika for deres Fædreland, og de lægger stor Vægt paa Fortællingen om Amerikas Bebyggelse og om Frihedskrigen, saavel som paa de forenede amerikanske Staters Historie, Washingtons, Franklins og Lincolns Historie. Og de har et Haab om, at de kan faa deres egen Gerning at udrette imellem de andre Jordens Folkefærd.

Kan man ikke slutte deraf til, hvad der mulig kan ske imellem de kristne danske Negre i Vestindien? Til *deres* egen Historie hører ikke blot deres Lidelseshistorie, men ogsaa, hvad der kan fortælles om dem, der blev Apostlerne iblandt dem. Til deres Historie hører ogsaa, hvad der blev gjort for dem ved *Forordningen af 16. Marts 1792*. La-waetz lægger ikke megen Vægt paa dette Skridt af Finansminister *Ernst Schimmelmann*. Det er da ganske heldigt, at der næsten samtidig med hans Bog er fremkommen en anden, som vejer mere ved Afgørelsen af den histo-

riske Dom over dette Regeringsskridt. Det er femte Bind af *Louis Bobé's* »Efterladte Papirer fra den Rewentlow'ske Familiekrede« med Breve fra Grevinde Charlotte Schimmelmänn, som har givet den omhyggelige Udgiver Anledning til udførligt at dvæle ved hendes Ægtefælles Levned.

Schimmelmänn ejede store Plantager paa alle de tre dansk-vestindiske Øer og var tidlig bleven opmærksom paa Negrenes sørgelige Kaar og særligt paa de forfærdelige Forhold paa Slaveskibene, der for det meste var 3 til 4 Maaneder undervejs fra Guinea, og paa hvilke i Reglen 7 af Hundrede døde, men engang 40 af 100 paa Grund af »Kirurgernes Uvidenhed og Ukyndighed.« 1788 blev Negerhandelens Afskaffelse krævet i et Bønsskrift, som den store Pitt indbragte i det engelske Underhus. Men Byerne Liverpool og Bristol, der tjente mange Penge ved at handle med Negre, satte sig imod Pitts Planer, og han opnaaede kun, at Forholdene ved denne Handel blev undersøgte, og at der blev truffen Bestemmelser om, at de under Transporten skulde blive behandlede mere menneskeligt. Schimmelmänn havde nøje fulgt Forhandlingerne i England og udarbejdede dels paa Grundlag deraf dels efter de Oplysninger, han ad anden Vej havde skaffet sig, en Afhandling om Negerindførselen i de danske Kolonier i Vestindien. I den Skrivelse, hvormed han indsendte denne Afhandling til vedkommende Minister, paaberaabte han sig, at han ved at tale med Grev *A. P. Bernstorff* havde sikret sig dennes Samstemning; efter hans Anskuelse maatte Planens videre Drøftelse ske gennem en Kommission. »Det er maaske« — saaledes sluttede Schimmelmänn's Brev — »forbeholdt Deres Excellence at fremme en Foranstaltning, gennem hvilken Kronprinsen af Danmark, om den lykkedes, kunde give et stort Eksempel.«

Kommissionen til »Negerhandelens bedre Indretning« kom til at bestaa af 7 Mænd. Indholdet af den Betænkning, som 28. December 1791 blev underskrevet, skyldtes Schim-

melmann, og Betænkningen førte til den nævnte Forordning af 16. Marts 1792, der bestemte, at al Negerhandel for de kongelige Undersaatter skulde ophøre paa de afrikanske Kyster med Begyndelsen af 1803, saaledes at ingen Neger efter Udløbet af dette Tidsrum maatte indkøbes ved eller for de kongelige Undersaatter eller indføres til Salg paa de vestindiske Øer. I Mellemtiden skulde man stræbe hen til at betrygge Negrene mod voldelige Overgreb og arbejde paa deres Opdragelse og Undervisning. Under slige forbedrede Kaar vilde der udvikle sig *et Familielic* mellem Negrene, hvorved Befolkningen selv ved naturlig Tilvækst kunde afgive det til Plantagernes Dyrkning fornødne Antal Individuer.

Det er bekendt, at mange herhjemme hilste denne Forordning som et nyt Udslag af den Aand, der havde virket ved Løsningen af Stavnsbaandet i 1788. Men ogsaa i Udlandet gjorde den stor Opsigt. Underhuset i England vedtog ikke længe efter en Lov af lignende Indhold; men den blev forkastet af Overhuset. Først i 1808 fulgte England det af den bernstorffske Regering givne Eksempel.

Som et Vidnesbyrd om, hvor stor Vægt der er bleven lagt paa hin Regeringshandling, anfører Bobé med god Grund, hvad C. D. F. Reventlow skrev til sin Søster, der havde istemt den haarde Dom, som i Almindelighed lød over Schimmelmänn, da han ved Forordningen af 5. Januar 1813 havde fremkaldt Statsbankerotten: »I disse Dage kan jeg, ubevidst hvorfor, ikke slippe den Tanke, at man burde præge en Medalje med Schimmelmänn's Brystbillede og en smuk Indskrift til Ære for ham og Kongen, der fulgte hans kloge, menneskevenlige Raad. Kolumbus opdagede Amerika; men det blev til en Grav for vore sorte Brødre. Schimmelmänn lindrede deres Skæbne paa sine Plantager og beviste derved først Slavehandelens Skændsel og Undværlighed. Frederik VI. lyttede til hans vise Raad og forbød den ugudelige Handel. Efter nogen Modstand

fra de egennyttiges Side fulgte hele Evropa dette Eksempel. Ære være Schimmelmans, Kongen og Danmark!«

Baade Brødremenighedens uegennyttige Virksomhed for at forplante den kristne Tro til Negrene paa de dansk-vestindiske Øer og Ernst Schimmelmans uegennyttige Virksomhed for at bringe Vilkaarene til Stede for et Familieliv imellem Negrene kunde være smukke Blade i *det lille Negerfolks Historie*, som er bleven knyttet til Danmark. Et ikke mindre smukt Blad vil det være, hvad der kan fortælles om *Nathanael* og *Cornelius* og den sidstes højttillede Ven *von Malleville*, og der vil være flere Enkeltmænd end disse, som vil faa Eftermæle, naar Opmærksomheden først vaagner for de gode Minder.

Kunde det nu endelig lykkes højsindede Fædrelandsvenner i vore Dage at gennemføre Planen om at *hjælpe Negrene til at blive selvejende Husmænd* med Udsigt til at faa fuld Pris for deres Produkter, naar de leveres paa Sukkergogier eller andre Fabrikker, ligesom Husmænd i Danmark kan faa fuld Betaling for den Mælk, de Æg og de Svin, de kan levere til Andelsmejerierne, til Andelsægexportforeningen og til Andelssvineslagterierne, saa vilde det være et nyt betydningsfuldt Minde for følgende Slægter.

De gode Minder avler et lyst Haab og et frit Mod. Der tales stundum om, at de danske Øer er Vestindiens Perler. Den skønne Natur derovre har vel givet dem dette Navn. Kunde Negrene, det store Flertal af deres Befolkning faa den Forestilling, at de ogsaa i den Forstand var Vestindiens Perler, at der var gode Samfundsforhold, som var værd at efterligne andensteds, da vilde det i høj Grad fremme den Fællesfølelse, som hører til et Folkeliv.

Vilde man gaa et Skridt videre i at male lyse Udsigter, da kunde man tænke sig, at der fra Negrene paa de dansk-vestindiske Øer udgik en Paavirkning til de Millioner af Negre, der levede paa de andre vestindiske Øer og paa Amerikas Fastland, og at kristne Negre paa de

vestindiske Øer var med at tænde Lys ogsaa i det mørke Fastland, hvor deres Fædre havde haft deres Hjem.

Dersom Minderne, Haabet og — Modet paa at være med til i Fællesskab med hverandre og sammen med Frænder andensteds at udrette noget for den hele Negerstammes Rejsning til at give sit Bidrag til Menneskeslægtens Udvikling, dersom disse aandelige Værdier kom til at raade hos Vestindiens Negre, da kunde der vel tales om et *folkeligt* Liv hos dem som hos Amerikanerne.

Men skal man tænke sig dette udviklet, ja skal man kun tænke sig, at et Flertal af Negrene vilde faa Drift til at tage imod Tilbudet om at blive selvejende Jordbrugere og Dygtighed til at arbejde sig frem i denne Stilling, da maa der hos dem udvikles Trang til *Frihed* og *Uafhængighed*, — der maa udvikles *Viljesstyrke* og *Udholdenhed*.

De maa da ikke længer behandles som Børn af dem, der har aandelig Indflydelse paa dem, men som virkelig voksne Mennesker.

Det er rimeligt nok, at ingen bedre kunde løse denne Opgave iblandt dem end Brødremenighedens Udsendinger, som indtil idag vel er de Præster, der har mest at sige iblandt dem, dersom ellers disse Mænd kunde forandre den Fremgangsmaade, der var den almindelige i det vestindiske Ny-Herrnhut som i det gamle sachsiske Herrnhut. Brødremenigheden har paa mange Maader vist, at den kan lære af Livet. Naar den i sin Tid saa ofte tyede til *Lodkastningen* for at erfare Guds Vilje, saa er dette nu afskaffet; det er et stort Skridt fremad fra at behandle sine Medlemmer som umyndige Børn til at lade dem handle »i Frihed og paa eget Ansvar«. Men det gælder om, at der helt igennem i *Kirke* og *Skole* bliver øvet en Virksomhed overfor de kristne Negre, der kan kalde paa Frihedsfølelsen, Selvstændighedsdriften og Viljeskraften. Der har vel ikke hidtil været holdt anden Skole iblandt dem end Børneskole. Men hvorfor skulde der ikke ogsaa kunne

holdes *Skole for den voksne Ungdom* i Dansk Vestindien som herhjemme? Det er almindelig erkendt, at Folkehøjskolen har været en stor Løftestang for det økonomiske Liv hos det danske Folk, og det vel særlig ved paa én Gang at styrke Viljen, Frihedsfølelsen og Modet paa at prøve Samarbejde. Her i Danmark har denne Ungdomsskole staaet i nøje Forhold til det kirkelige Liv. Derfor maatte det ogsaa være naturligt, at de, der har været Bærere af det kirkelige Liv blandt Negrene, tog denne Gerning op, om de magtede det. Kan de det ikke, maa det ønskes, at andre, som har Kærlighed til Negrene og Haab om deres Fremtid, vil forsøge det.

Ogsaa uden Skole, ved fri Sammenkomster med den voksne Ungdom kan der virkes i den Retning, som her er antydnet. Og der kan virkes derfor af den enkelte Arbejdsleder overfor sine farvede Medarbejdere. Opgaven er først og fremmest den, at der imellem de kristnede Negre kan komme enkelte frem, der med samme Varme og med samme Trofasthed kan tage den Gerning op, der nu skal røgtes, som Cornelius i det attende Aarhundrede arbejdede for, hvad der kunde udrettes under de da bestaaende sociale Forhold.

Da der i sin Tid blev indvendt imod *E. M. Dalgas*, at det Arbejde og de Penge, han ønskede brugt til Opdyrkningen af Hederne, bedre kunde forrente sig, om de blev anvendt paa dybtmuldede Lerjorder, svarede han, at det ikke var for de lynggroede Heders, men for deres Beboeres Skyld, at han virkede, og saa kom det danske Hedeselskab frem. Paa samme Maade maa det vel siges, at det ikke er for de tre Øers Skyld, men for deres Beboeres Skyld, at der nu maa virkes. *Det* vil lige saa vist blive til hele *Fædrelandets* Gavn og Ære som Arbejdet, Dalgas satte i Gang.
